



DOI: 10.18427/iri-2017-0038

A környezet, a család és a formális nevelés inspirációs hatásai a személyes élettér kialakításában

© Siposné Tavaszi Virág

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Tanító- és Óvóképző Kar, Budapest

s.tavaszi.virag@gmail.com

A környezet

Az embert körülvevő környezet meghatározásához sokféle szempontot és kategóriát lehet felsorakoztatni, de bármelyiket is használjuk, mindenképpen magába fogja foglalni azon természetes és mesterséges tényezők összességét, melyben az ember él és tevékenykedik.

Ilyen módon lesz ugyan olyan kategória, mely az embertől függetlenül létező jelenségeket tartalmaz (pl. érintetlen természeti környezet), de a további kategóriák inkább az ember alkotta közeget (pl. megművelt, gondozott táj, épített környezet, technikai környezet), vagy az emberek közti viszonyrendszert (pl. társadalmi környezet) tükrözik vissza. Tanulmányom és kutatásom témájaként mindezek inspirációs hatásainak vizsgálatát választottam. Úgy gondolom, hogy az ember ezen környezetei nagyon sok olyan kisebb részletet foglalnak még magukba, melyek hiánya vagy dominanciája jelentősen meghatározhatja vagy befolyásolhatja a különböző életmódok, szokások, életterek egyéni és egyedi kialakulását.

Tanulmányom első része ezért ezeknek a jelentését, értelmezését járja röviden körül. Azért tartom mindezt fontosnak, mert így jobban körülhatárolható a későbbiekben kifejtendő személyes élettér és tárgykultúra kialakulásának fogalomköre. Kutatásom elméleti alapvetésének egyik szerves eleme annak feltárása és mélyebb megértése, hogy milyen hatást gyakorolt az egyéni értékorientációra a környezet, a társadalmi fejlődés és szellemiség. A belső enteriőrök tanulmányozása során elkerülhetetlen volt kitérni a mai kor értékrend változásaira, (az elhasználtam–eldobom jellegű fogyasztói magatartásforma kialakulására), összetevőinek esztétikai, szociológiai, pszichológiai vonatkozásaira is. A pedagógiai hatékonyság növelése érdekében is jelentős ezen oksági összefüggések feltérképezése, megfogalmazása. Tanulmányom célja, hogy a téma vizsgálatával, tárgyalásával olyan szempontok kerüljenek előtérbe, melyek a tárgyakhoz fűződő kapcsolat, illetve a felnövekvő nemzedékek ízlés-kialakulásának szempontjából lehetővé tehetik új, korszerű megállapítások megfogalmazódását és növelhetik a formális vizuális, esztétikai nevelés hatásrendszerét.

A többretegű kutatási terület többféle módszer, eljárás és technika alkalmazását igényli, így a lebonyolítás módszertani trianguláció (Sántha, 2015) segítségével valósítható meg a leghatékonyabban.

Természeti környezet

A természeti környezet sajátosságai nagyban befolyásolták elődeink szerszámhasználatát, szokásait, kulturális lehetőségeit. A legegyszerűbb lakóhelyek vizsgálata vagy az építészeti emlékek feltárása is igen összetett eredményt hoz, hiszen mindezek magukban rejtik az ott élő emberek természethez való viszonyát, kultúráját, technikai ismereteit is (pl. barlanglakások, földbe süllyesztett Árpád-kori kunyhók, északi hókunyhók). Bár a különböző éghajlati, domborzati viszonyok, az adott kor vagy társadalmi helyzet lehetőségei nagyban befolyásolják a kialakításukat, de bármelyiket is nézzük, mindenképpen benne rejlik a közösségi vagy egyéni téralakítás igénye.

Az épített környezet

Kortól és helytől függetlenül azonos lényegi szempontok vetődnek fel ezzel kapcsolatosan. Milyen célt szolgál az építmény:

- környezeti elemek ellen véd,
- emberek vagy állatok lakhelye,
- élelmiszertároló,
- hosszabb vagy rövidebb ideig lakják,
- hányan lakják?

Amikor az elsődleges szükségletek kielégítésre kerülnek (pl. védelem, alapvető dolgok tárolása), akkor egy újabb igényszint kerül előtérbe: *Milyen legyen a lakás ahhoz, hogy a benne lakó igazán jól érezze magát benne?*

Elődeink gondolkodásmódjáról írott emlékek, dokumentumok híján berendezési tárgyaik feltárása, vizsgálata nyújthat képet. A fennmaradt tárgyak és képzőművészeti alkotások elemzése (S. Nagy, 2003) segíthet betekinteni a múlt emberi és társadalmi viszonyaiba is. S. Nagy Katalin munkássága ebben a témában azért tekinthető nagyon jelentősnek, mert az archaikus kultúrától kezdve, művészettörténeti és szociológiai szempontokat is ötvözve vizsgálta az emberek, társadalmi csoportok életmódjának feltételeit és tartalmi vonatkozásait.

Kulturális környezet- környezetkultúra

A kultúra meghatározására nincs egységes definíció, de lényegét tekintve ismeretek, szokások, hagyományok, értékek és normák összességét értjük alatta. Egyrészt magába foglal bizonyos tárgyi világot, másrészt tartalmazza az ehhez fűződő viszonyulást (Miklós, 1976). Mindezek felhalmozódása, szelektálódása, továbbörökítése hozza létre egy-egy tájegység, népcsoport, ember kulturális környezetét.

Ha az analízist leszűkítjük egy kisebb, személyközelibb területre, talán még jobban szemléltethető mindez. Egy ház vagy lakás különösen fontos és sokat eláruló színtér (még annak is lehet külön jelentősége, hogy ház vagy lakás-e a tanulmányozás tárgya). Hiszen itt él együtt a család, itt tölti el az ember ideje egy részét, itt található meg legszemélyesebb tárgyai. Ha sorra vesszük a helyiségeket, feltérképeződnek az abban folyó emberi tevékenységek is. Fontos szempont lehet a

vizsgálat során, hogy melyik helység kinek a tevékenységi körét szolgálja, esetleg van-e olyan hely, ahová csak ritkán vagy csak valakinek, esetleg csak valakivel együtt lehet belépni (pl. tiszta szoba, műhely)

A tárgy, mint kulturális és személyes médium

Ha manapság körbenézünk a különböző otthonokban, azonnal feltűnhet az embert körülvevő tárgyak domináns jelenléte is. Amennyiben a továbbiakban beleképzeljük magunkat egy olyan fiatal felnőtt vagy fiatal pár helyzetébe, aki vagy akik új/ közös otthon teremtésén gondolkodnak, természetesen felmerülhet az a kérdés, hogy:

- milyen szempontok szerint alakul majd ki környezet,
- honnan származnak a berendezések,
- hogyan rendeződnek el a tárgyak.

Külön érdekessége a felvetésnek, hogy egy pár esetében milyen módon hangolják össze elképzeléseiket, hiszen a tárgyak által keltett érzések és a hozzájuk fűződő viszonyok sokfélék lehetnek, s funkcionalitásukkal, dekorativitásukkal nagyban hozzájárulnak a látható létezés kulturális értelmezéséhez. Egy adott tárgy ugyanis formailag direkt módon közvetíti a használhatóságot, de indirekt módon hordozza a funkcióhoz kapcsolódó technikai, történeti, szociológiai, ideológiai, esztétikai információkat is (Bálványos, 2003). Ha csak egy olyan egyszerű és mindennapos használati tárgyat veszünk szemügyre különböző otthonokban, mint pl. egy szék-többféle szempont szerint tudjuk értékelni:

- mire való,
- mire használják,
- milyen a formája,
- milyen a külseje,
- van-e különlegessége,
- mennyi az értéke.

Mindezek sokat elmesélhetnek tulajdonosának helyzetéről, ítéletalkotásáról, értékrendszeréről. Ebben a viszonylatban jelentkezik az áthagyományozódás (népi, mesterségbeli) kérdésköre is, melynek egyik súlyos problémája a megszűnés (Trencsényi, 1993). Ilyen módon meghatározó információ lehet a kutatás során, hogy:

- milyen szükségleteket elégítenek ki a gyárilag készített, mindenki által megvásárolható termékek,
- milyen esztétikai természetű viszony fűzi a felhasználókat e tárgyakhoz.

A környezeti hatás kutatási lehetőségei

Napjainkban a technikai fejlődés nagyban segíti a feltárás mélységét. A fotók (Sztomka, 2011) és a különböző lakáskultúrával foglalkozó folyóiratok (pl. Lakáskultúra, Nők Lapja Enteriőr, Otthon) is olyan elfogadott kutatási lehetőséget teremtenek, melyek segítségével kvantitatív eredményeket lehet felmutatni (pl. az újság által készített és publikált lakberendezési riportok elemzése). Ezek jó alapul

szolgálhatnak majd a további kvalitatív kutatáshoz (kutató által struktúrált interjú, mélyinterjú).

A témával kapcsolatosan eddig kvantitatív kutatásokat végeztem, felhasználva ehhez olyan interjúkat, melyek a már említett folyóiratokban vagy ezt a témát taglaló könyvekben (pl. London, 2008) találhatóak. Célom az volt, hogy választ találjak az alábbi kérdésekre:

- A riportok alanyai vajon milyen szempontok szerint:
 - alakítják környezetüket,
 - szerzik be tárgyaikat,
 - vagy rendezik el tárgyaikat?
- Tudatosan vagy tudattalanul hatást gyakorol-e az egyéni értékorientációkra a:
 - környezet,
 - tárgyi világ,
 - társadalmi fejlődés,
 - szellemiség?
- Formálják-e ezek a jelenségek esetlegesen a különböző kultúrák iránti attitűd alakulását?
- Mennyiben lesz más a környezet, ha:
 - szakemberre, lakberendezőre bízzák a kialakítását,
 - aktív részesei a berendezési fázisnak,
 - esetleg a berendezési tárgyak készítésének?

A fent említett riportok, írások a lakóhely kiválasztásának, kialakításának módjait, motivációit járták körül. Rendszerezve a különböző riportokban lévő válaszokat egyre bővülő, módosuló perspektívákat kaptam a tagolásokhoz:

A tulajdonos(ok) neve
Foglalkozás v. származás
Családi helyzet
Korábbi lakóhelyek
A lakóhely kiválasztásának, kialakításának szempontjai
A lakás/ház helye
A lakóhely berendezési stílusa
A kiválasztás szempontjainak megjelenése, a berendezés szempontjai
Emléktárgyak, emlékkörzés megjelenése
Egyéb megjegyzés

Érdekes volt, hogy mivel nyilvánossá tett írásokról volt szó, így ismertté válhatott:

- legalább egy tulajdonos neve,
- foglalkozása,
- esetleg származása,
- a ház- vagy lakáskeresés indoka,
- a jelenlegi lakás/ház (akár pontos) helye,
- a mellékelt, publikált fotók segítségével a berendezési tárgyak összetétele.

Ezen utóbbi, a személyesség és intimitás szempontjából is jól kapcsolódik ahhoz, hogy szinte mindenhol lehetett olvasni az emléktárgyak/ emlékkörzők jelenlétéről. Arra is volt példa (de ritkán), hogy a konkrét lakóhely-kiválasztás aspektusa is megjelent, visszaköszött a berendezésben (pl. tengerpart ihlette helyszíni házvásárlás-berendezésben tengeri motívumos díszítés, tükörrel a tenger látványának szobába

hozása). A különféle perspektívákat táblázatba rendezve átláthatóbb képet lehetett kapni egy-egy szempont szemléleti tartalmairól is. A rendszerezés által továbbá jobban felvázolódhatott egy-egy személy vagy család életvitele, környezetének összetétele, minősége. A táblázatok kitöltése után jól láthatóvá vált, hogy nem minden szöveg adott azonos mértékű tájékoztatást a berendezésről, mivel:

- a leírás esetleg csak a lakás/ház egy részletére fókuszált (pl. erkély, terasz)
- nem tért ki pl. számomra érdekes aspektusokra (korábbi élethely megjelölése; a korábbi nemzedékek környezetéhez való viszony, annak hatásai).

Mindezekre csak olyan alanyokkal való beszélgetésekben találhattam (akár kikövetkeztetett) választ, akik lakásában konkrétan megjelennek az ősök tárgyai vagy az ehhez a stílushoz jobban kötődő berendezésekről szóló könyvben találhatóak (Spencer-Churchill, 2005). Ezen tapasztalatokat összegezve megállapítható, hogy a téma szempontjából rengeteg hasznos információhoz juthatunk a kvantitatív kutatás által is, de saját szempontjaink csak egy általunk összeállított kérdőív vagy strukturált interjú által kerülhetnek igazán felszínre. A „miért”-ek mélységét már egy kvalitatív kutatási szakaszban lehet igazán feltárni.

Informális-formális ízlésnevelés

Mai rohanó világunkban rendkívül fontos felhívni a figyelmet a fogyasztói társadalom túlzó mértékű hatásaira, a mindennapok minőségi tartalommal való megélésére. A formális nevelés során ezért különösen lényeges az ember hármasságának (természeti, társadalmi, technikai) tapasztalati megismertetése, az ebben való élethez elengedhetetlen gyakorlati tudás megszerzése. A rendeltetés és jelentés megismerése, az anyag- forma- funkció- szerkezet és eljárási módok összefüggésének felfedeztetése, a problémakezelő képesség, alkotóképesség, kreativitás fejlesztése, a munkakultúra elsajátítása nagyban hozzájárulhat a felelős, környezettudatos beállítottság és a kritikus fogyasztói magatartás kialakításához is. Az ismerkedés a mindennapok tárgyi környezetével segítheti:

- a természettudományos és technikai kompetencia,
- a hatékony, önálló tanulás,
- a szociális és állampolgári kompetencia,
- a kezdeményező képesség és vállalkozói kompetencia kialakítását.

A személyes élettér kvalitatív kutatása után fontos továbblépést jelenthet majd a pedagógiai hatékonyság vizsgálata is. Ennek érdekében, további kutatásom központi célja lesz majd feltárni, hogy a különböző nemzedékek ízlésvilága milyen szinergiákat vagy esetleges feszültségeket generálhat a felnőttkori élettér kialakításában. Az ilyen módon folytatott tevékenységek kapcsán felvetődő kutatási kérdésem, hogy:

- az informális és formális nevelés milyen mértékben befolyásolhatja a fogyasztó és termelő, a tömegigényt követő és az egyediségre törekvő ember ízlésének alakulását,
- a művészeti-esztétikai nevelés során, az alkotótevékenység közben bekövetkezhet-e olyan szemléletformálás, ízlésnevelés, melynek fontos szerepe lesz a személyiségfejlődésben, esztétikai ítéletalkotásban.

Mindezek túlmutatnak a tárgyakkal kapcsolatos személyes érzések rendszerén, itt már a társadalmi értékrendszer is dominánsan köszön vissza (S. Nagy, 1999). Ha ezáltal, a napjainkban tapasztalható túltermelésnek és túlbirtoklásnak a következményeit számba vesszük, azonnal felmerül a tárgyak jelentőségcsökkenésének ténye is. A korábbi generációkhoz képest manapság a birtoklási vágy és a birtokolhatóság lehetősége igen közel került egymáshoz. Sajnálatos tapasztalat, hogy ennek következtében viszont a megbecsülésben keletkezett komoly probléma, s mindez hatványozottan érinti a még intézményes keretekben lévő, felnövekvő generációkat.

Összegzés

A környezetkultúra, tárgykultúra kutatása tehát rendkívül fontos, de összetett és hosszú folyamat. Egyrészt az esztétikai, szociológiai, pszichológiai vonatkozások feltérképezését, elemzését, elkülönítését, oksági összefüggések megfogalmazását igényli, másrészt mindezek összevetése adja majd a vizsgálat valódi eredményét. A neveléstudományi szempontból is fontos kutatás lefolytatása, eredményeinek közzététele a formális nevelés területén belül is hatékonyabban felhívhatja a figyelmet azokra a pedagóguskompetenciákra (a szaktudományi, szaktárgyi, tanuláselméleti és tantervi tudás hatékony integrálása; képességek és a tudás fejlesztésének egységben való kezelése; más szaktárgyakhoz, művelődési területekhez való kapcsolódás lehetőségeinek kihasználása), melyek eredményesen segíthetik az önálló tárgyalás folyamatának megszerettetését, a tanultak tartós megmaradását, az elődök tárgyainak megbecsülését, a tudatos fogyasztói magatartás kialakulását.

Irodalomjegyzék

- Bálványos Huba (2003). *Esztétikai-művészeti ismerete., esztétikai-művészeti nevelés.* Budapest: Balassi.
- Miklós Pál (1976). *Vizuális kultúra. Környezetkultúra.* Budapest: Magvető.
- Sántha Kálmán (2015). *Trianguláció a pedagógiai kutatásban.* Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- S. Nagy Katalin (2003). *A lakáskultúra története.* Budapest: Balassi.
- S. Nagy Katalin (1999). *A látvány, amiben élünk.* Budapest: Műegyetemi Kiadó.
- Spencer-Churchill, H. (2005). *Antik enteriőr.* Budapest: Geopen.
- Trencsényi László (1993). A tiszta forrás vize – kólás dobozból. *Iskolakultúra*, 3 (6), 97-99.